

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті здійснено теоретичне та практичне переосмислення поняття – міжкультурна комунікація іноземних студентів у вищому навчальному закладі. Проаналізовано взаємозв'язок мови і культури. Визначено психолого-педагогічні критерії до підготовки викладачів ВНЗ, які навчають студентів-іноземців. Запропоновано педагогічні аспекти організації міжнаціонального і міжкультурного спілкування. На сучасному етапі розвитку вищої школи найважливішою складовою професійно-педагогічної діяльності викладача є його конструктивна педагогічна взаємодія зі студентами в процесі спільної роботи, спрямована на їх професійно-особистісний розвиток. Проблеми іноземних студентів пов'язані з новими вимогами української вищої школи, їх статусом іноземця в Україні, особливостями вікової психології та національно-психологічними особливостями.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, національна культура, студенти-іноземці, фахова підготовка, особливості.

Озчелік М. Е. Особенности формирования межкультурной коммуникации студентов-иностранцев в процессе профессиональной подготовки. В статье осуществлено теоретическое и практическое переосмысление понятия - межкультурная коммуникация иностранных студентов в вузе. Проанализирована взаимосвязь языка и культуры. Определены психолого-педагогические критерии к подготовке преподавателей вузов, обучающихся студентов-иностранцев. Предложено педагогические аспекты организации межнационального и межкультурного общения. На современном этапе развития высшей школы важнейшей составляющей профессионально-педагогической деятельности преподавателя является его конструктивная педагогическое взаимодействие со студентами в процессе совместной работы, направленная на их профессионально-личностное развитие. Проблемы иностранных студентов связанные с новыми требованиями украинской высшей школы, их статусом иностранца в Украине, особенностями возрастной психологии и национально-психологическими особенностями.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, национальная культура, студенты-иностранцы, профессиональная подготовка особенности.

Ozchelik M. E. Features of formeration of intercultural communication of foreign students in professional preparation. *The article deals with theoretical and practical rethinking of the concept - intercultural communication of foreign students in higher educational institutions. The interrelation of language and culture is analyzed. The psychological and pedagogical criteria for the training of university lecturers teaching foreign students are determined. The pedagogical aspects of organization of inter-ethnic and intercultural communication are offered. At the present stage of development of higher education, the most important component of the teacher's professional and pedagogical activity is its constructive pedagogical interaction with students in the process of working together, aimed at their professional and personal development. Problems of foreign students are related to the new requirements of Ukrainian higher education, their status as a foreigner in Ukraine, peculiarities of age psychology and national-psychological peculiarities.*

The development of interethnic communication is possible through the interaction of different cultures. In these conditions, the education of foreigners should be regarded as a means of existence in the new social environment, and the formation of intercultural communication among students is the goal of learning. In this connection, studies are focused on finding ways to increase the effectiveness of studying the culture of the people speaking a particular language; to overcome the cultural barrier; increase of pedagogical skills of teachers of higher education, aimed at their professional and personal development. The requirements for the effectiveness of vocational and pedagogical communication are constantly increasing, and the actual practice shows that the level of psychological and pedagogical preparation of the teachers of higher educational establishments is not in line with the requirements that are being put to them.

The study of the world of native speakers is aimed at helping to understand the peculiarities of linguistic communication, additional semantic loading, political, cultural, and historical realities, since at the heart of any communication, that is, the basis of linguistic communication is the mutual knowledge of the realities, knowledge of the subject of communication between the participants of communication . Therefore, it is necessary to change the approaches to studying foreigners and switch from purely theoretical knowledge to practical trainings, courses, and to eradicate false cultural stereotypes. Due to the fact that the modern high school is a multicultural space in which the dialogue of cultures of representatives of different nations takes place, university instructors must have the skills of organizing interethnic and intercultural communication.

Key words: *intercultural communication, national culture, foreign nationals, professional training, features*

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах інтеграції та глобалізації відбувається постійне розширення сфер міжнародної та

міжнаціональної комунікації, що впливає на подальший розвиток діалогу представників різних національно-культурних співтовариств та організацій. Розвиток міжнаціонального спілкування можливий через взаємодію різних культур. У цих умовах освіту іноземців слід розглядати як засіб існування в новому соціальному середовищі, а метою навчання стає формування міжкультурної комунікації студентів. У зв'язку з цим актуальними є дослідження, орієнтовані на пошук шляхів підвищення ефективності вивчення культури народу, що говорить тією чи іншою мовою; на подолання культурного бар'єру; підвищення педагогічної майстерності викладачів вищої школи, спрямованої на їхній професійно-особистісний розвиток. Вимоги до ефективності професійно-педагогічного спілкування постійно зростають, реально чинна практика свідчить про невідповідність рівня психолого-педагогічної підготовки викладачів ВНЗ вимогам, які до них висуваються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз основних понять, пов'язаних із питаннями формування міжкультурної комунікації, наведено в працях лінгвістів (Ф. С. Бацевича, Є. М. Верещагіна, П. М. Донця, В. Г. Костомарова, Ю. М. Караулова, Є. І. Пасова, І. Л. Біма, С. Г. Тер-Мінасової, В. В. Воробйова, В. В. Сафонова та ін.). На сучасні дослідження про міжкультурну комунікацію значно вплинула теорія діалогу культур М. М. Бахтіна та теорія локальних культур Ю. М. Лотмана. Соціокультурний аспект діалогу культур досліджено в працях Б. Г. Ананьєва, В. С. Біблера, П. С. Гуревича, М. С. Кагана, Б. Ф. Ломова, В. В. Миронова, Л. П. Якубинського та ін. Незважаючи на високий рівень розвитку теорії міжкультурної комунікації, усе ще відчувається потреба в серйозних дослідженнях на стику міжкультурної комунікації і лінгвістики.

Мета статті – аналіз основних проблем міжкультурної комунікації іноземних студентів під час навчання у вищих навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція та глобалізація інформаційних і культурних процесів зумовлюють потреби модернізації освітньої системи України за всіма напрямками, що вимагає розроблення концептуальних засад у кожному з них. Навчання іноземних студентів є одним із таких напрямів, важливим чинником становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору.

За даними Головного управління статистики України відмічається постійне зростання кількості іноземних студентів в українських вищих навчальних закладах. Слід зазначити, що з кожним роком географія країн, з яких приїжджають іноземні студенти, постійно розширюється. На сьогоднішній день в українських вищих навчальних закладах навчається близько 48 тис. іноземних громадян зі 134 країн світу.

Вдосконалення, пристосування та розробка нових методик навчання для іноземних громадян, адаптація української системи освіти до європейських стандартів не є достатніми реформами вітчизняної освітньої системи задля здобуття конкурентоспроможної вищої освіти іноземними громадянами.

Іноземним студентам, як носіям іншої мови, культури, релігії, менталітету, необхідно бути готовими та спроможними виконувати продуктивну взаємодію в полікультурному навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу як зі студентами-представниками інших національностей, так і з викладачами, з метою отримання якісної вищої освіти та організації повноцінного процесу становлення особистості майбутнього фахівця. Тобто вдосконалювати, розвивати та повною мірою реалізовувати потенціал комунікативної компетенції особистості.

Особливість сучасного стану у викладанні іноземцям мови навчання (української/російської залежно від соціокультурного оточення та вибору студента) полягає у докорінній зміні методичної і навіть методологічної парадигми мовної освіти. Загальну мету освіти науковці формулюють як формування людини моральної, а вивчення мови є засобом отримання

професійної освіти і розвитку особистості, що може вести діалог культур. Українська/російська мова для іноземців є не тільки навчальним предметом, а й освітньою дисципліною, засобом всебічного розвитку упродовж життя та провідником майбутніх фахівців у їх становленні як професійних особистостей.

Відомо, що в соціально-філософському аспекті поняття «міжкультурна комунікація» історично виникає як констатація факту взаємодії культур. Культура розглядається як одна з основ соціально-комунікативного процесу, оскільки виступає як динамічна та багатогранна система, що пронизує всі аспекти життя суспільства, впливає на розвиток та саморозвиток людини, формування її власної картини світу, визначає її ставлення до інших людей. При цьому, комунікативні процеси сприяють оновленню культури, а людина виступає одночасно і суб'єктом, і об'єктом взаємодії культур. Тому принагідно дати наступне визначення міжкультурної комунікації як соціального феномену, сутність якого полягає у конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму. Таке визначення ґрунтується, насамперед, на аналізі сучасних теорій міжкультурної комунікації, який засвідчив, що вони розкривають лише деякі аспекти цього явища, хоча суть виявляється в дискусії щодо її змісту, об'єкту, предмету та цілей існування [5].

Міжкультурна комунікація є такою комунікацією людей, при якій способи комунікації або функції мовних подій не є ідентичними, але є відмінності в їх реалізації та інтерпретації в певних ситуаціях, таких як, наприклад, входження в чужий дім, вияв поваги до старших за віком, замовлення напоїв, поводження в місцях спільного користування тощо.

Для міжкультурної комунікації важливим є те, на чий території (своїй, чужій або нейтральній) відбувається спілкування. І. С. Бахов стверджує, що географічне положення визначає різновид культури, що складає фон комунікативного процесу. При цьому країну можна розглядати як

макроконтекст, а конкретне місце, де відбувається комунікація – як мікроконтекст. Між поняттями мікро- і макроконтексту в такому випадку простежується низка ступенів: держава-регіон-місто-село-конкретне місцезнаходження комунікантів. Локативний контекст буде здійснювати вплив на низку параметрів міжкультурного спілкування та визначати його специфіку. Комунікант, який знаходиться на своїй території, відчуває себе більш комфортно, ніж іноземець, і краще орієнтується в просторі власної культури [1].

Підготовка іноземних студентів до іншого соціокультурного простору та навчання міжкультурного спілкування передбачає декілька складних аспектів: формування культури спілкування в іншому для них соціокультурному і мовному середовищі; психологічні особливості пізнавальної комунікативної діяльності іноземних студентів в природному мовному середовищі; виховання культури міжнаціонального спілкування у групі, на факультеті, у ВНЗ, тобто в іншому соціокультурному середовищі; формування навичок і вмінь ведення «діалогу культур»; формування і розвиток теоретичної і практичної готовності до міжкультурної комунікації.

Міжкультурну комунікацію можна визначити як комплексно-мовний взаємозв'язок і взаємовідношення, в процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот, обмінюються досвідом, духовними цінностями, думками [2,3].

Культура такого спілкування залежить від загального рівня тих хто спілкується, від їх уміння дотримуватися загальнолюдських етичних норм.

Організаційний процес формування міжкультурної комунікації передбачає: визначення загальної мети і конкретних завдань; ознайомлення студентів у процесі навчання мови із системою наукових знань про права і свободи людини і народів, про нації і їх стосунки, про раси й інші культури; розвиток позитивного досвіду культури спілкування тощо. Проблема ускладнюється тим, що в даному випадку іноземні студенти стикаються з

складною системою міжкультурного спілкування: студенти і багатонаціональний світ, студентське міжнаціональне середовище. Міжкультурна комунікація виступає як форма реалізації міжнаціональних стосунків на особистому рівні, що ускладнює процес формування культури спілкування.

Міжкультурну комунікація, на думку Т. З. Петрової, варто розглядати як поліфункціональне явище, що передбачає, по-перше, знання норм, принципів комунікативної поведінки в іншому соціокультурному середовищі, вміння переводити їх у площину міжкультурних відносин; по-друге, формування специфічних якостей; здатності до емпатії, самооцінки. Високий рівень міжкультурної комунікації – це оволодіння своїми емоціями, виявлення уваги до інших людей. Стосунки в процесі міжкультурної комунікації передбачають високий розвиток етнополітичного мислення, відчуттів, потреб, толерантне ставлення до іншої культури, до національних звичаїв, традицій. Показниками міжкультурної компетенції є також знання історії і культури народів, різноманітні зв'язки один з одним, уміння вести діалог культур, дискутувати, оцінювати явища з гуманістичних позицій, відстоювати і пропагувати свої переконання [6].

Формування мовної особистості в процесі навчання міжкультурної комунікації спрямоване на стабілізацію внутрішнього становища в студентському колективі (соціальна функція); збагачення людей духовною культурою, спонукання їх до духовної співпраці (освітня функція); формування соціально-етичних якостей, що полегшують міжкультурну згоду в суспільстві (психологічна функція) [7].

Для мовного спілкування представників різних культур важливим є подолання не лише мовного, а й культурного бар'єру. І. Ю. Марковіна стверджує, що саме національно-специфічні компоненти культури спричиняють проблеми у міжкультурній комунікації [4].

До компонентів культури, що мають національно-специфічне

забарвлення, належать такі: а) традиції (або стійкі елементи культури); б) побутова культура, тісно пов'язана з традиціями в) повсякденна поведінка (звички представників окремої культури, усталені в окремому соціумі норми спілкування); г) «національні картини світу», що відображають специфіку сприйняття навколишнього світу, національні особливості мислення представників тієї або іншої культури; д) художня культура, що відображає культурні традиції того або іншого етносу.

Е. Сепір стверджує, що мова є початком для вивчення будь-якої культури народу. Тому одним із провідних завдань у навчанні іноземних студентів української мови має стати пояснення ментальних відмінностей у мовних картинах світу. Мовна картина світу містить базові уявлення певного етносу про морально-етичні норми, естетичні ідеали, варіанти поведінки у різних ситуаціях тощо [7, с.46].

Особливе місце в побудові педагогічного міжкультурного спілкування належить початковому етапу навчання іноземних студентів, котрий є складним і неоднозначним періодом адаптації та соціалізації.

Спілкування між викладачем та іноземними студентами, як представниками різних культур, може відбуватись у різних ситуаціях, бути успішним чи призводити до культурного шоку. Умови вдалої комунікації залежать від правильної побудови навчального процесу, якнайшвидшої навчальної, соціально-психологічної та інших видів адаптації, контакту студентів із викладачем, іншими студентами, наявності навчальних матеріалів, забезпеченості міжнародних факультетів для іноземних громадян грамотними фахівцями, а також від багатьох інших необхідних складових. На думку С.Н. Рубиної, формування міжкультурної комунікації передбачає врахування трьох основних складових: етнопсихологічної, зумовленої ментальними особливостями національних культур; поведінкової, зумовленої національно-культурною специфікою комунікативної поведінки; власне національно-культурним мовним змістом. Тому викладачам доводиться вирішувати питання

мовної підготовки студентів, «вирівнювання» знань іноземців, які приїхали з різних країн, «дозування» навчального матеріалу, визначення балансу між навчальними дисциплінами на довузівському та наступних етапах [5].

Умови вдалої комунікації залежать від правильної побудови навчального процесу, якнайшвидшої навчальної, соціально-психологічної та інших видів адаптації, контакту студентів із викладачем, іншими студентами, наявності навчальних матеріалів, забезпеченості факультетів для іноземних громадян грамотними фахівцями, а також від багатьох інших необхідних складових.

Основна частина студентів, які приїжджають на навчання до України, абсолютно не знає культури спілкування, мовленнєвого й побутового етикету, а тому важливим елементом педагогічної діяльності є навчання їх міжкультурному і міжособистісному спілкуванню в нових умовах. Педагогічне спілкування реалізується в аудиторії (під час і після занять), у позанавчальний час. На заняттях спілкування викладача зі студентами будується за допомогою умовно-мовних ситуацій і часто має дещо умовний характер. Позааудиторна діяльність може бути більш різноманітною і природною.

На початковому етапі навчання викладач для розвитку основ спілкування обов'язково повинен включати в заняття діалоги, рольові, імітаційно-модельючі ігри, враховуючи міжкультурні відмінності, а також заняття з мовного етикету. Усі ці види діяльності вчать студентів-іноземців міжкультурному спілкуванню, допомагають подолати бар'єри спілкування. Педагог, який володіє технологією педагогічного спілкування, повинен налагодити контакт із кожним студентом окремо і з групою.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, вивчення світу носіїв мови спрямоване на те, щоб допомогти зрозуміти особливості мовної комунікації, додаткові значеннєві навантаження, політичні, культурні, історичні реалії, оскільки в основі будь-якої комунікації, тобто в основі мовного спілкування лежить взаємне знання реалій, знання предмета комунікації між учасниками спілкування. Тому необхідно змінювати підходи до навчання іноземців та

переходити від лише теоретичних знань до практичних тренінгів, курсів, руйнувати хибні культурні стереотипи. У зв'язку з тим, що сучасна вища школа – це полікультурний простір, у якому відбувається діалог культур представників різних народів, викладачі ВНЗ повинні володіти техніками організації міжнародного і міжкультурного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахов І. С. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу культур / І. С. Бахов // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України . – 2012. - № 2. – С. 34 – 43.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія. - 2004. – С. 344.
3. Донец П. Н. Теория межкультурной коммуникации: специфика культурных смыслов и языковых форм): автореф. дис. на соиск. науч. степени докт. филол. наук: спец. 10.00.19 – теория языка / П. Н. Донец. – Х., 2003. – 24 с.
4. Марковина И. Ю. Культура и текст. Введение в лакунологию / И. Ю. Марковина, Ю. А. Сорокин. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. – 144 с.
5. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії/ І. Ю. М'язова. – 2008. – 18 с.
6. Петрова С. М. Русский язык как средство межкультурной коммуникации на современном этапе / С. М. Петрова // Вестник Северо-Восточного федерального университета им. М. К. Аммосова. - 2015. - № 4. – С. 98 – 109.
7. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М.: Прогресс, 1993. - 655 с.
8. Тепла О.М. Формування міжкультурної комунікації у процесі навчання іноземних студентів української мови / О. М. Тепла // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. - 2010. – Вип. 12. – С.179-182.
9. Тихоновський О. В. Особливості педагогічного спілкування на етапі адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ / О. В. Тихоновський // Запорожский медицинский журнал. – 2014. – № 2. – С.132 – 134.